

Türkiye Eğitim Sisteminde Göç ve Yabancı Öğrencilerin Adaptasyon Sürecinin İncelenmesi

Kenan Kılıçdere

MEB Eğitim Yöneticisi

kenankilicdere@gmail.com, ORCID:0009-0002-9840-7844

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türkiye eğitim sisteminde göç ve yabancı öğrencilerin adaptasyon sürecinin incelenmesidir. Eğitimin kelime anlamı, kişinin fiziksel ve zihinsel yetisinin geliştirilmesi, toplumsal kuralları öğrenip topluma uyum sağlamasıdır. Eğitim, yetişkinlerin mevcut kültürü amaçlı ve bilinçli olarak genç nesillere aktarması sürecidir. Sosyal bilimci Durkheim'a göre eğitim yetişkinlerin toplumsal hayata hazır olmayan genç nesillere uyguladıkları bir eylemdir. Eğitim sistemleri ülkeden ülkeye değişmektedir. Ülkelerin kendilerine özgü sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapıları bulunmaktadır. Eğitim sistemleri ise ülkelerin mevcut eğitim politikalarının uygulanması için oluşturulmuş yapılanmayı ifade etmektedir. Eğitim sistemlerinin en önemli parçasının insan olduğu düşünüldüğünde eğitim sisteminin oluşturulma sürecinde ne kadar hassas olunması ve geleceğe yönelik perspektifleri de içermesi gerektiği anlaşılmaktadır. Günümüzde eğitim okullarda sınıf adı verilen mekanlarda yapılan bir faaliyettir. Sınıf, öğretimin gerçekleştiği temel ortamdır. Okul içinde bulunan sınıflar öğretmen ve öğrencinin yüz yüze olduğu öğrenme ve öğretme etkinliklerinin yapıldığı alanlardır. Ülkemizin süregelen ve gelişen sanayi yatırımları, piyasa mekanizması ve işveren çıkarları açısından paha biçilmez bir durum teşkil eden bu gerçek devlet yöneticileri açısından da olumlu yönde değerlendirilmiştir. Sadece nitelikli ve kalifiye sığınmacılar ülkemiz için işgücü anlamında fırsatlar oluşturmamaktadır. Bunun yanı sıra niteliksiz sığınmacılar da Türk

Türkiye Eğitim Sisteminde Göç ve Yabancı Öğrencilerin Adaptasyon Sürecinin İncelenmesi

vatandaşlarının yapmak istemediği veya yapmaktan kaçındığı fiziksel güç ve çaba gerektiren ve çok daha fazla efor sarfına sebebiyet veren işleri de düşük ücret ve fazla çalışma saatleriyle yapmaktan çekinmemektedir. Bu işgücüne okul çağında bulunan yabancı öğrenciler de dahildir. Bu durum devlet yöneticilerinin çıkarlarına uygun düşse de vatandaşların çıkarlarına uygun düşmemektedir. Zira düşük ücret alan ve fazla çalışma saatleriyle çalışan yabancı öğrenciler Türk vatandaşlarının yapacakları işi kendilerinin elinden almaktadır. Yabancı uyruklular henüz ülkemize sığınmamışken ülkemiz vatandaşlarının yaptığı işleri günümüzde yabancılar yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Eğitim Sistemi, Göç, Yabancı Öğrenci, Adaptasyon

Investigation of the Migration and Adaptation Process of Foreign Students in the Turkish Education System

Abstract

The aim of this study is to examine the migration and adaptation process of foreign students in the Turkish education system. The word meaning of education is the development of a person's physical and mental abilities, learning social rules and adapting to society. Education is the process of adults purposefully and consciously transferring the current culture to the younger generations. According to the social scientist Durkheim, education is an action that adults apply to younger generations who are not ready for social life. Education systems vary from country to country. Countries have their own unique social, cultural, economic and political structures. Education systems, on the other hand, refer to the structure created for the implementation of the current educational policies of countries. Considering that the most important part of education systems is human, it is understood how sensitive the education system should be in the creation process and should also include perspectives for the future. Today, education is an activity carried out in places called classrooms in schools. The classroom is the basic environment in which teaching takes place. The classrooms located in the school are the areas where learning and teaching activities are carried out where the teacher and the student are face-to-face. This fact, which constitutes an invaluable situation in terms of our country's ongoing and developing industrial investments, market mechanism and employer interests, has also been evaluated positively from the point of view of state managers. Only qualified and qualified asylum seekers do not create opportunities for our country in terms of labor. In addition, unqualified asylum seekers also do not hesitate to do jobs that require physical strength and effort and cause much more effort, which Turkish citizens do not want to do or avoid doing, with low wages and excessive working hours. This workforce also includes foreign students of school age. Although this situation may be in the interests of state administrators, it is not in the interests of citizens. Because foreign students who

receive low wages and work with excessive working hours take away from themselves the work that Turkish citizens will do. While foreign nationals have not yet taken refuge in our country, foreigners are doing the jobs that our country's citizens are doing today.

Key Words: Turkey's Education System, Migration, Foreign Students, Adaptation

Giriş

Eğitim sistemleri ülkeden ülkeye değişmektedir. Ülkelerin kendilerine özgü sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapıları bulunmaktadır. Eğitim sistemleri ise ülkelerin mevcut eğitim politikalarının uygulanması için oluşturulmuş yapılanmayı ifade etmektedir (Yardım, 2020).

Eğitim sistemlerinin en önemli parçasının insan olduğu düşünüldüğünde eğitim sisteminin oluşturulma sürecinde ne kadar hassas olunması ve geleceğe yönelik perspektifleri de içermesi gerektiği anlaşılmaktadır (Yılmaz-Elmas, 2020).

Eğitimin kelime anlamı, kişinin fiziksel ve zihinsel yetisinin geliştirilmesi, toplumsal kuralları öğrenip topluma uyum sağlamasıdır (Adem, 2000).

Eğitim, yetişkinlerin mevcut kültürü amaçlı ve bilinçli olarak genç nesillere aktarması sürecidir (Ozankaya, 1980). Sosyal bilimci Durkheim'a göre eğitim yetişkinlerin toplumsal hayata hazır olmayan genç nesillere uyguladıkları bir eylemdir (Başar, 1987).

Eğitim Yönetimi

Eğitim bilimcileri, yani eğitim sosyolojisi, eğitim psikolojisi, eğitim felsefesi, eğitim yönetimi ile ilgilenen bilim insanları eğitimi çok değişik boyutlarda çeşitli şekillerde tanımlamışlardır (Yılmaz-Elmas, 2020).

Eğitim bilimcilerin eğitim tanımlamaları yaparken mevcutta olan ve gerçekte yaşanan eğitim durumunu değil de, olmasını istedikleri eğitimi tanımladıkları görülmektedir. Bu da eğitimin süreçten ziyade amaca göre tanımlanmasına neden olmaktadır (Abdi, 2022).

Türkiye Eğitim Sisteminde Göç ve Yabancı Öğrencilerin Adaptasyon Sürecinin İncelenmesi

Eğitim alanının çok geniş olması tanımların da çok çeşitli olmasına ortam hazırlamıştır. Bu tanımlara bakıldığında genellikle benzerlikler dikkate alınarak iki yaklaşımın oraya çıktığı görülmektedir. Bu yaklaşımların ilki sosyolojik yaklaşım diğeri ise psikolojik yaklaşımdır (Yılmaz-Elmas, 2020).

Sosyolojik yaklaşıma göre eğitim, büyüklerin genç ve çocuklara kültür ve deneyimlerini aktarmaları yolu ile bireyin topluma uyumlu hale getirilmesidir (Ergun, 1987).

Psikolojik yaklaşıma göre ise eğitim, her bireyin yeteneklerinin maksimum düzeyde geliştirilmesidir. Bu gelişimin amacı bireyin ileriki yaşamında başarılı olmasını sağlamak amaçlı olmalıdır (Ergun, 1987).

Sınıf Yönetimi

Günümüzde eğitim okullarda sınıf adı verilen mekanlarda yapılan bir faaliyettir. Sınıf, öğretimin gerçekleştiği temel ortamdır. Okul içinde bulunan sınıflar öğretmen ve öğrencinin yüz yüze olduğu öğrenme ve öğretme etkinliklerinin yapıldığı alanlardır (Abdi, 2022).

Sınıfların kendi içinde bir çok nitelikleri vardır. Sınıf, kendine has özellikleri olan eğitsel hedeflerini gerçekleştirebilmek için oluşturulmuş özel alandır. Sınıfın rehberi öğretmendir. Öğrenci, bu özel ortamda hedefe yönelik çevresiyle etkileşimde bulunur (Güleç ve Alkış, 2004).

Eğitim yapımızın içinde sınıflarda yalnızca Türk vatandaşları öğrenim görmemektedir. Türk vatandaşlarının yanı sıra yabancı uyruklu kişiler veya çifte vatandaşlığa sahip olan bireyler de herkes gibi fırsat eşitliğinden yararlanmak suretiyle eşit koşullar altında sınıflarda öğrenim görebilmektedirler (Yılmaz-Elmas, 2020).

Göç

Ülkemizde yabancı uyruklu öğrenciler tanımı köklü bir geçmişe sahiptir. Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine intikal eden yabancı öğrenci tanımı geçmişten günümüze dek varlığını korumuştur.

Yabancı öğrenciler kategorisi içine yakın bir dönemde yeni bir tanım daha eklenmiştir. O da yabancı öğrenciler tanımıdır (Yardım, 2020).

Türk eğitim sistemine özellikle Suriyeli öğrenciler kavramının girmesinin üzerinden henüz 10 yıl gibi kısa bir süre geçmiştir. Bu süre zarfında yabancı uyruklu öğrenciler kavramının dışında ülkemizde literatüre bir de Suriyeli öğrenciler girmiştir (Abdi, 2022).

Bilindiği üzere ülkemize Suriyelilerin sığınmacı olarak girmesi 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşının ardından olmuştur. 2011 yılından beri devam etmekte olan Suriye iç savaşının en kritik sonuçlarından biri hiç şüphesiz yol açmış olduğu insani krizdir (Yardım, 2020).

Suriye halkının daha güvenli ve iyi bir yaşam için öncelikli olarak sınırdaş Türkiye topraklarına, zaman içinde ise artan biçimde Avrupa Birliği ülkelerine sığınma çabaları ile ortaya çıkan mülteci sorunu, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın en vahim insanlık trajedilerinden biri haline gelmiştir (Yılmaz-Elmas, 2020).

Ülkelerinde yaşanan iç savaş nedeniyle Suriyelilerin ilk sığındıkları ülke kendilerini en güvende hissedebilecekleri, daha korunaklı olacaklarını düşündükleri, aynı zamanda en uzun sınır komşusu oldukları Türkiye olmuştur (Abdi, 2022).

2015'in bahar aylarından itibaren Akdeniz ve Ege Denizi üzerinden Avrupa'ya sistematik mülteci akınının artışıyla derinleşen mülteci sorunu, Avrupa Birliği içinde çok ciddi bir kriz yönetimi ve koordinasyon sorununu da beraberinde getirmiştir (İnaç, 2021).

Avrupa Birliği tarafından, kıta genelinde ortak sığınma sisteminin reforme edilmesi ve mültecilerin belirli kotalar doğrultusunda mevcut birlik ülkelerinde yeniden yerleştirilmesi esaslarına dayanarak geliştirilmeye çalışılan çözüm planı, yerini zamanla krizin Türkiye gibi Suriye'yle sınırdaş ülkelere havale edilerek dışsallaştırılması yoluyla çözülmesi çabalarına bırakmıştır (Yılmaz-Elmas, 2020).

Suriye'de meydana gelen iç savaşın uluslararası sistemdeki ve bölge özelindeki en önemli sonucu, başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelerde mülteci politikalarını önemli ölçüde etkilemesidir (Yardım, 2020).

Suriyelilerin sığınmacı olarak başta Türkiye olmak üzere yakın çevredeki diğer ülkeler üzerinde oluşturduğu bu etki Türkiye açısından dikotomik olarak fırsatlar oluşturduğu kadar kısıtlılıklar da oluşturmuştur (Küçük, 2021).

Türkiye Eğitim Sisteminde Göç ve Yabancı Öğrencilerin Adaptasyon Sürecinin İncelenmesi

Soruna ekonomik açıdan bakıldığında ülkemiz için Suriye'den gelen nitelikli ve kalifiye sığınmacıların ekonomik işgücü anlamında önemli bir fırsat oluşturduğu ve ara eleman sorununa bir ölçüde yardımcı olduğu görülmektedir (Abdi, 2022).

Ülkemizin süregelen ve gelişen sanayi yatırımları, piyasa mekanizması ve işveren çıkarları açısından paha biçilmez bir durum teşkil eden bu gerçek devlet yöneticileri açısından da olumlu yönde değerlendirilmiştir (Yılmaz-Elmas, 2020).

Sadece nitelikli ve kalifiye sığınmacılar ülkemiz için işgücü anlamında fırsatlar oluşturmamaktadır. Bunun yanı sıra niteliksiz sığınmacılar da Türk vatandaşlarının yapmak istemediği veya yapmaktan kaçındığı fiziksel güç ve çaba gerektiren ve çok daha fazla efor sarfına sebebiyet veren işleri de düşük ücret ve fazla çalışma saatleriyle yapmaktan çekinmemektedir. Bu işgücüne okul çağında bulunan yabancı öğrenciler de dahildir (Yardım, 2020).

Bu durum devlet yöneticilerinin çıkarlarına uygun düşse de vatandaşların çıkarlarına uygun düşmemektedir. Zira düşük ücret alan ve fazla çalışma saatleriyle çalışan yabancı öğrenciler Türk vatandaşlarının yapacakları işi kendilerinin elinden almaktadır. Yabancılar henüz ülkemize sığınmamışken ülkemiz vatandaşlarının yaptığı işleri günümüzde yabancı öğrenciler yapmaktadır (Yılmaz-Elmas, 2020).

Küçük yaşlardan itibaren çalışan veya çalıştırılan yabancı öğrencilerin bu durumu Türk eğitim sisteminin gelecekteki en önemli çıkmazı ve sorun odaklarının başında gelmektedir. Bu nedenle uluslararası eğitim kuruluşlarıyla işbirliği yapan devlet yöneticileri özellikle eğitim sorununa kalıcı çözümler bulmaya çalışmaktadırlar (Kara, 2020).

Ülkemizdeki devlet yöneticiliği rasyonelliği ve dinamik eğitim politikası unsurları söz konusu durumu kabulle planlı bir sığınmacı akışını destekleyerek soruna çözüm bulma yoluna gitmiştir (Yardım, 2020).

Ülkemiz açısından ilk zamanlarda Suriye'den gelen sığınmacıların oluşturduğu kontrolsüz kaçak göçler eğitim kurumlarında gündemin en üst sırasında tartışılmaya başlanan bir konu olmuştur (Yılmaz-Elmas, 2020).

Ülkemizde bu doğrultuda eğitim politikalarında yabancı öğrencilere yönelik sığınmacı odaklı bir bakış göz önünde bulundurularak göç politikalarının oluşturulması gerektiği görüşünü temsil eden

göçe küresel yaklaşım anlayışında revizyona gidilerek eğitim odaklı yönetim anlayışı benimsenmiştir (Yardım, 2020).

Ülkemizdeki başta eğitim yönetimi politikaları, siyasi ve ekonomik ortam, yavaş ve kısıtlı da olsa göçmen karşıtlığındaki artış, demografik değişim, güvenlik kaygıları gibi pek çok etken yabancı sığınmacıların bir an önce eğitim sistemine entegre edilmesini zorunlu kılmıştır (Yılmaz-Elmas, 2020).

Eğitim, Göç ve Yabancı Öğrenciler

Günümüzde gelinen noktada başta Güneydoğu Anadolu şehirleri olmak üzere İstanbul, Ankara ve İzmir gibi metropol kentlerde yabancı sığınmacıların sayısında her geçen gün yaşanan hızlı artış nedeniyle söz konusu yerlerde sınıfında yabancı öğrenci bulunmayan sınıf neredeyse hiç kalmamıştır.

Sınıfında yabancı öğrenci bulunan öğretmenlerin sınıf deneyimleri ile ilgili ülkemizde olduğu gibi yurt dışında da yabancı ebeveynlerin öğrencilerinin eğitimi ve yabancı öğrencilerin bulunduğu sınıflar ile alakalı literatürde yer alan bulgu ve yorumlar, genellikle söz konusu öğrencilerin başarı ve motivasyonunun az, ebeveyn ilgi ve desteğinin düşük, kurum kaynak ve araçlarının yetersiz, şiddeti besleyen davranış ve tutumların kesif bulunduğu yönündedir (Kara, 2020).

Sınıfında yabancı öğrenci bulunan öğretmenlerin sınıf deneyimleri ve aynı zamanda yabancı öğrencilerin eğitimi ile alakalı olan ve Ürdün’de yapılan nitel bir araştırmada da belirtilen problemlerin ülkemizdeki ile benzerliğinin olduğu görülmektedir (Küçük, 2021).

Kanada’da öğretmenler ve yöneticiler ile gerçekleştirilen bir araştırmada, sınıfında yabancı öğrenci bulunan öğretmenlerin bazı problem odaklarının çözümsüz kaldığı durumlarda ve tıkandıklarında kısmen travma yaşadığı görülmüştür (Küçük, 2021).

Ayrıca söz konusu öğretmenlerin gözlemlerine göre bu öğrencilerin ve ebeveynlerinin eğitime gerekli kıymeti vermediği, bu öğrencilerle ilgilenen sosyal destek uzman ve danışmanlarının da desteklerinin yetersiz kaldığı, eğitime katılım durumunda toplumsal ve akademik problemler yaşadığı, akranları ile ilişkisinde problem yaşadığı, öğrenci ve velilerin eğitime yeter düzeyde hazırlanamadığı ve yardım alamadığı gibi problemlerle karşılaşmıştır (Küçük, 2021).

Almanya’da sınıfında yabancı öğrenci bulunan öğretmenlerin sınıf deneyimlerine yönelik benzer bir incelemede öğrencilerin sınıf içindeki toplumsal ve kültürel adaptasyonu ile kendi öğretmenlerini ve diğer sınıf arkadaşlarını anlamaya yönelik yukarıdakilere yakın sonuçlar ortaya çıkmıştır (Arıboğan, 2019).

Bu araştırmaların sonucunda meydana çıkan durumlardan biri de yabancı sığınmacıların Arap ve Müslüman kimliği nedeni ile toplumsal, kültürel ve akademik adaptasyon süreçlerinin ülkemizdeki yabancı öğrencilere göre daha uzun soluklu ve daha güç bir biçimde geçtiği şeklindedir.

Yabancı öğrencilerin ve ebeveynlerin eğitim perspektifi konusundaki ilgisiz durumu, eğitimsel süreçleri güç ve detaylı görmeleri, dil konusunda yaşadıkları sıkıntılar gibi benzer problemler yaşanıldığı görünmektedir (Çakır, 2019).

Fakat yukarıda geçen gelişmiş ülkelerin eğitim düzeyinin kalitesi ve niteliğinin daha fazla olduğu düşünülür ise adaptasyonla alakalı sürecin daha güç olma durumunun nedeni daha kolay anlaşılabilir (Şahin, 2021).

Sonuç

Yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olan eğitim, bireyin kişisel gelişimine yardımcı olup bireyi aktif hayata hazırlayan ve bireyin ihtiyaç duyduğu bilgi, beceri ve tutumları kazandırma sürecidir.

Toplumsal bir gereklilik olan eğitim, bireylerin belli amaçlar doğrultusunda yetiştirilmesi sürecidir. Bu süreç sonunda bireylerin davranışlarında değişiklikler meydana gelir. Bu değişikliğin meydana gelmesinde rol oynayan etkenler bireyin süreç boyunca edinmiş olduğu değerler, bilgiler, tutumlar ve davranışlardır.

Eğitim gerek kendiliğinden, yani informal gerekse de belli bir plan dahilinde, yani formal olabilmektedir. Eğitimin bu niteliği koşullara, ortama veya bir takım zorunluluklara bağlı olarak değişebilmektedir.

Formal eğitim, belli bir program ile yapılan eğitim iken, informal eğitim ise bireyin günlük hayatında çevresinde farkında olmadan görerek veya yaşayarak edinmiş olduğu davranış değişikliğidir.

Eğitim kavramının dışında bir tanımlama olan öğretim ise belirlenmiş hedeflere ulaşmak için düzenlenen etkinliklerin toplamı olarak tanımlanabilmektedir. Belli bir plan ve program dahilinde gerçekleştirilen öğretim aynı zamanda belli bir süre içinde belli hedefler doğrultusunda gerçekleşmektedir.

Eğitim ve öğretim kavramlarının içsel hali olan öğrenme, yaşantılar sonucunda bireylerin davranışlarında meydana gelen değişimler olarak tanımlanmaktadır. Öğrenmenin en temel özelliği öğrenilen bilginin organizmada kalıcı bir değişiklik meydana getirmesidir.

Öğrenmenin olabilmesi için öğrenilmiş olanın tekrar ediliyor olması ve kalıcı olması gereklidir. Davranışçılık felsefesi öğrenmeyi uyarıcıya verilen tepkinin kalıcı olması olarak tanımlamaktadır, yani tekrar edilmeyen veya kalıcı izli olmayan davranış biçimleri öğrenme kategorisinin dışında kalmaktadır.

Türk eğitim sistemi içinde eğitim öğretim faaliyeti sınıfta yapılır. Sınıf, öğretimin gerçekleştiği temel ortamdır. Okul içinde bulunan sınıflar öğretmen ve öğrencinin yüz yüze olduğu öğrenme ve öğretme etkinliklerinin yapıldığı alanlardır. Farklı kategorilerde yapılandırılacak olan sınıfların kendi içinde bir çok nitelikleri vardır.

Sınıf, kendine has özellikleri olan eğitsel hedeflerini gerçekleştirebilmek için oluşturulmuş özel bir alandır. Sınıfın yönlendiricisi ve eğitmeni bizzat öğretmenin kendisidir. Öğrencilerse sınıf ortamında hedefe yönelik çevresiyle etkileşimde bulunur.

Eğitim faaliyetlerinin gerçekleştiği ortam olan sınıflar birbirine benzer özellikler taşıyan bireylerden meydana gelen topluluktur. Birbirine yakın yaşta olan ve bilgi düzeylerinin neredeyse aynı olduğu öğrencilerin oluşturduğu gruplar sınıf olarak nitelendirilmektedir.

Bütüncül bir perspektiften değerlendirildiğinde sınıf bütün eğitim öğretim etkinliklerinin yapıldığı öğretmen ve öğrencilerin birlikte bulunduğu ortak yaşam alanıdır. Öğretmen ve öğrencinin bulunduğu bu ortamda etkili öğretimin gerçekleşmesi için iyi yönetilmesi gerekmektedir.

Eğitim yönetiminde eğitim kurumlarında sınıf yönetimi, çoğunlukla sınıf ortamında disiplinin sağlanması olarak algılanmaktadır. Fakat günümüzde bu tanım eksik kalmaktadır. Çünkü artık

öğretmen sadece sınıfı disipline etmekle kalmayıp sınıfın fiziksel koşullarını uygun hale getirmektedir.

Okullarda sınıf içi etkileşimin kontrolü ve uygun öğrenme ortamının sağlanması da sınıf yönetimi kapsamına girmektedir. Öğretim faaliyetleri ile sınıf yönetimi birbirinden ayrılamaz olduğu görülmektedir. Sınıf yönetiminin öğrencinin gelişim düzeyini de ciddi anlamda etkilemektedir.

Kaynakça

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2019). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamaları*. Sakarya: Sakarya Kitapevi.

Aras, N. ve Sözen, N. (2020). *Yönetim Bilimi*, Ankara: Pagema Yayıncılık.

Atanur Başkan, G., Aydın, A. ve Madden, T. (2021). Türkiye'deki öğretmen yetiştirme sistemine karşılaştırmalı bir bakış. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 35-42.

Baş, Ş. (2020). Öğretmenlerin kişilik özellikleri, psikolojik güvenlik algıları ile öğretmen sesliliği arasındaki ilişki. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Başaran, İ.E. (1989). *Yönetim*, Ankara: Gül Yayınevi.

Başkale, H. (2021). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.

Cave, S. ve Mulloy, C. (2020). *Sınıf Yönetiminde Genel Öğretim Metotları*. İstanbul: Nobel Yayınları.

Ceylan, M. (2020). Öğretmenlere yönelik sürekli meslekî gelişim etkinliklerinin öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşlerine göre incelenmesi: Türkiye ve İngiltere örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.

Çalık, T. (2019). Öğrenen örgütler olarak eğitim kurumları. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 115-130.

De Wet, O. (2021). *Eğitim Yönetiminde Geçerlik ve Güvenirliğinin Araştırılması*. Ankara: H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi.

Demir, Y. (2021). Örgütlerde yönetsel etkinliğe yeni bir yaklaşım: Yaratıcı liderlik. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(22), 419-444.

Demir, S. ve Arı, Ö. (2020). Eğitsel Süreç Nedir? Bir Uygulama. *S.D.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 87-102.

Eraslan, B. ve Çakıcı, E. (2021). Öğretmenlerde Tükenmişlik. *AÜ Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12 (2).

Eren, E. (2017). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*. 7. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım.

Fındıkçı, İ. (2017). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Oktay, S. (2021), *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*, Ankara: Bilim Kitap.

Özdevecioğlu, M. vd. (2019). Kadın ve erkek yöneticilerin yönetimi altındaki personelin motivasyon, stres ve iş tatmini farklılıklarını belirlemeye yönelik bir araştırma. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 125-138.

Özkan, F. (2012). *Eğitimde Yeni Gerçekler*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Özsoy, T. ve Açıkalın, A. (2020). *Çağdaş Örgütlerde İnsan Kaynağının Yönetimi*, Ankara: PegemA Yayınları.

Şahan, G. (2019). “Öğretmen Sorunları ve Çözüm Önerileri”. *Eğitim ve Denetim*. 1(11):21-25.

Şişman, S. (2019). *Proje Liderlerinin Yöneticilik-Liderlik Özellikleri ile Karakter Profilleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İstanbul.

Taşkın, C. ve Sönmez S. (2020) Sıfat Listesinin (ACL), *Türkiye Koşullarına Uygun Eşdeğerlik, Geçerlilik, Güvenilirlik, Norm Çalışması ve Örnek Bir Uygulama*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Üstüner, M. (2021). Eğitim Kurumlarında Yönetim Tarzı Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 22(3), 429-457.

Verhoeven, A. Ve Schneder W. (2021). Eğitim Envanterleri. *Europe Journalist of Specialist Needal Educations*, 20 (2), 215-229.

Yetim, T. ve Göktaş, M. (2019). *Klasik Yönetici Davranışlarına Öğretmenlerin Tepkileri*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.